

# PROVÁZANOST VÝCHOVY K PODNIKAVOSTI S OKOLNÍ KOMUNITOU



## **Provázanost výchovy k podnikavosti s okolní komunitou**

Kolektiv Lipky – pracoviště Podnikavá mysl:  
Kateřina Borovinová, Barbora Dvořáková, Jana Frödová, Lenka Jašková,  
Zdeňka Jičínská, Hana Šolcová, Dáša Zouharová

© Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání Brno,  
příspěvková organizace, 2024

ISBN 978-80-88212-59-1

# SLOVO ÚVODEM

---

Milí pedagogové, pedagožky i další zájemci o výchovu k podnikavosti,

právě držíte v rukou čtvrtou brožuru o výchově k podnikavosti ze sady publikací, jejichž cílem je představit vám tuto oblast v celé své šíři.

V publikaci se dočtete, proč je důležitá spolupráce škol s jejich okolím a co kooperace přináší nejen žákům, pedagogům, škole, ale i komunitě a celému regionu. Představíme vám pilíře, na kterých je dobré spolupráci stavět, i inspirativní příklady z praxe.

Této brožuře předchází texty, které vám poskytnou **základní rámec výchovy k podnikavosti**, objasní vám, jak na **podnikavý projekt** i jak souvisí **výchova k podnikavosti s EVVO**. Aktuálně poslední publikace se zabývá **certifikací Podnikavá škola**.

Ať se vám dobře spolupracuje!

Tým Lipky – pracoviště Podnikavá mysl



# PROČ SPOLUPRACOVAT S OKOLÍM?

Škola není izolovaný ostrov. Je součástí prostředí jak fyzicky, tak mentálně svým spojením s místní komunitou. Ta by měla být zároveň důležitou součástí života školy. Čím hlubší toto oboustranné propojení je, tím je školní výuka praktičtější a více založená na reálném životě.



*„Naše motivace pečovat o přírodu, krajinu a obec, kde žijeme, má základ ve vztahu k místu, které je naším domovem, a k lidem, kteří zde žijí.“*

Blažena Hušková, specialista na Místně zakotvené učení

Při spolupráci s okolím se stírají hranice mezi vzděláváním, prací a aktivním občanstvím. **Výchova k podnikavosti\* je cennou oporou posunu školní výuky směrem k praxi a přirozeně podporuje motivaci žáků k odpovědnému způsobu života i k vytváření hodnot pro své okolí.** Výchova k podnikavosti rozvíjí potřebné „měkké“ dovednosti uplatnitelné napříč všemi obory a oblastmi života včetně dílčích kompetencí k podnikavosti\*.

Někdy můžeme mít pocit, že opuštěním školní budovy a výukou v reálném mimoškolním prostředí ztrácíme pevnou půdu pod nohama a bezpečí třídy. I na to je třeba se připravit. **Nečekané situace a změny, reálný svět se všemi nedostatky nás naučí opravdu hodně. Berme to jako příležitost.**



*„Během realizace projektu ve spolupráci s okolním světem mimo prostředí školy se žáci dostanou do nepřipraveného a neznámého prostředí. Musí odolávat nástrahám jako jsou přísní lidé v nedobré náladě, čelit kritice a reagovat na ni. Musí se přizpůsobit změnám, které se dějí, protože ne každý projekt probíhá podle plánu a je třeba na to reagovat“.*

Sylvie Schmiedová, zřizovatelka Eko Gymnázia Brno

\* Označené termíny najdete ve **Slovníčku pojmů** na konci brožury.

## CO PŘINÁŠÍ VÝCHOVA K PODNIKAVOSTI ŽÁKŮM, UČITELŮM A ŠKOLE? A CO OKOLNÍ KOMUNITĚ?

V návaznosti na okolní komunitu je pro žáky **velkým benefitem poznání vlastních silných stránek** a schopností, rozvoj týmové spolupráce a vnitřní motivace k aktivnímu řešení problémů.

Učitelé mohou díky výchově k podnikavosti větší měrou **propojovat výuku s realitou** a obsah předmětů s nadoborovými kompetencemi. Sledujeme u nich také zvýšení motivace a odvahy k inovacím ve výuce.

V regionu získává škola uznání, díky kterému může **navázat zajímavé spolupráce** a nalézt finanční i materiální podporu pro své aktivity. Vyšší je také zájem nových uchazečů o studium.



*„V rámci projektu Extra třída požádali žáci o dofinancování projektu paní starostku. Které dítě si jde poslechnout ve svém volném čase zastupitelstvo? To je ten přesah, který jim nic jiného než práce na projektu nedá.“*

Monika Knechtová, pedagožka ZŠ a MŠ Podomí



**Realizací podnikavých aktivit škola posiluje vztahy s dalšími organizacemi. Žáci i absolventi jsou více motivováni se angažovat v místě, kde bydlí (například zapojit se do komunální politiky, dobrovolnických a volnočasových aktivit i do řešení místních problémů).**



**Posílením vztahu žáků k místu se také snižuje míra negativních projevů. Zjednodušeně řečeno, pokud se žák podílí na vysazení stromu a pozná, kolik práce se za tím skrývá, nepůjde ho v rámci večerní zábavy zlomit.**



**Rozvoj výchovy k podnikavosti ve školách má také velký přínos pro děti ze znevýhodněného prostředí, pomáhá stírat socioekonomické vlivy na vzdělávání.**

# PRINCIPY, NA KTERÝCH STAVÍME SPOLUPRÁCI S OKOLÍM

## Místně zakotvené učení

Jde o vzdělávací přístup, který je v našem školství hluboce zakořeněn. Už pan řídící kdysi v minulosti v klasické venkovské škole přirozeně učil v jejím okolí, na školním pozemku i ve vesnici. Více o **Místně zakotveném učení (MZU)** najdete na stránce [www.skolaprozivot.cz/mistne-zakotvene-uceni/](http://www.skolaprozivot.cz/mistne-zakotvene-uceni/).

### Základy MZU:

- **učení o místě** (místní témata a souvislosti),
- **učení v místě** (učebnou se stává obec a její okolí),
- **vztah k místu** (hlubší poznání místa posiluje vztah k regionu),
- **přizpůsobení se místní situaci** (reakce na místní podmínky, potřeby a specifika),
- **mezioborovost** (prohloubení porozumění na základě vzájemné propojenosti společenských a přírodních, lokálních a globálních, minulých a budoucích procesů),
- **konkrétní přínos pro udržitelnost** (reálný výsledek práce a přínos pro zvýšení kvality života a životní prostředí v obci),
- **partnerství s komunitou** (partnerství s dalšími lidmi a subjekty v obci),
- **osobní relevance** (žáci vidí souvislost s vlastním životem),
- **aktivní účast** (participace žáků, přenechání iniciativy žákům),
- **běžný nástroj výuky** a nedílná součást dosahování cílů organizace.

MZU staví na aspektech místního prostředí, klade důraz na občanské zapojení a praktický význam pro komunitu, buduje sociální kapitál a podporuje místní partnerství.

**Podstatou MZU i výchovy k podnikavosti je spojení s reálným životem, získávání osobních zkušeností a jejich rozvoj, rozpoznání vlastních schopností a možností i posílení motivace stát se hybatelem a podílet se na tvorbě změn.**



*„Lidi se nejochotněji zapojují do toho, co sami vymysleli, na čem se podíleli od samého počátku, o čem mají dostatek solidních informací, a co se týká jejich života.“*

Blažena Hušková, specialista na Místně zakotvené učení

Kromě MZU pracuje výchova k podnikavosti s principy **badatelské, projektové, participativní i mezipředmětové** výuky. Všechny tyto principy se prolínají a vhodně doplňují. Žáci se učí aktivním zapojením do činností a získáváním zkušeností.

### **Prakticky, regionálně a projektově zaměřená výuka zvyšuje:**

- míru zapojení žáků do samotné výuky,
- dopad vzdělávání,
- zájem žáků o region, ve kterém žijí,
- „kredit“ školy u rodičů, vedení obce či města a celkově u místní komunity.



**ŠKOLA SE MŮŽE STÁT VÝZNAMNÝM PARTNEREM OBCE A HYBATELEM ZMĚN.**

## **Vývojové kontinuum odpovědného jednání k přírodě a lidem**

**Jde o koncepční zpracování cesty žáků k odpovědnějšímu přístupu ke svému okolí a vědomému úsilí o zlepšení kvality životního prostředí a kvality života na místní i globální úrovni.**

Kontinuum staví nejen na vnímavosti k okolí, poznání a porozumění dějům a procesům, ale také na velmi důležité schopnosti řešit problémy a aktivně se podílet na jejich řešení.

**Kontinuum je rozděleno na 6 oblastí:**

### **VNÍMAVOST**

- rozvoj citlivého a ohleduplného vztahu k přírodě a lidem
- hlavní cíle: žák projevuje zájem dozvědět se více o přírodě a lidech, je v kontaktu s přírodou a lidmi, rozvíjí citlivost k přírodě a empatii k lidem, rozvíjí hodnoty a postoje vedoucí k ohleduplnosti

### **VZTAH K MÍSTU**

- rozvoj postojů a dovedností žáka vedoucí k hlubšímu porozumění konkrétnímu, blízkému místu a komunitě a k propojení se světem
- hlavní cíle: žák rozvíjí sounáležitost s místem, rozvíjí porozumění místu

### **SYSTÉMY A DĚJE**

- rozvoj porozumění komplexním systémům tvořeným lidmi, ostatními organismy a jejich prostředím, porozumění dějům, které se v těchto systémech odehrávají

- hlavní cíle: žák chápe pojem systém, rozumí vzájemné propojenosti a závislosti, rozumí významu rozmanitosti, rozumí změnám i vývoji, přijímá nejistotu a nepředvídatelnost

## **BADATELSKÉ DOVEDNOSTI**

- rozvoj schopností žáka klást si otázky, hledat na ně vědeckými metodami odpovědi a uvědomovat si kriticky jejich platnost
- hlavní cíle: žák klade otázky, pracuje s informacemi, realizuje vlastní výzkum, chápe význam bádání i jeho omezení

## **ŘEŠENÍ PROBLÉMŮ**

- rozvoj schopností žáka rozumět sociálním a environmentálním problémům od místní po globální úroveň a podílet se na jejich řešení
- hlavní cíle: žák prozkoumává problém, pracuje s vlastním názorem na něj, hledá řešení, která realizuje

## **PŘIPRAVENOST JEDNAT**

- rozvoj postoje a dovedností spojených s připraveností žáka na aktivity vedoucí ke zvyšování kvality života a životního prostředí
- hlavní cíle: žák rozkrývá osobní postoje vedoucí k odpovědnému jednání, aktivně a promyšleně jedná



**Každá oblast je rozčleněna na složky a konkrétní linie rozpracované ve třech úrovních podle pokročilosti žáků. Kontinuum je promyšlená pomůcka pro učitele s přehledem znalostních, dovednostních a postojových cílů, ke kterým je vhodné směřovat výukové lekce.** Podrobnosti a dokument ke stažení najdete na stránce [www.odpovednejednani.cz](http://www.odpovednejednani.cz), konkrétní metodické příklady na stránce [www.venkovnivyuka.cz/kontinuum-odpovedneho-jednani](http://www.venkovnivyuka.cz/kontinuum-odpovedneho-jednani).

## **Interpretace místního dědictví**

**Interpretace místního dědictví je způsob, jak návštěvníkům přiblížit význam místa. Cílem tohoto přístupu je probudit v lidech zájem a lásku k místům, kde žijí nebo která navštěvují.**

Dobrou interpretaci stavíme na zprostředkování přímé zkušenosti a zážitku. Interpretace tedy není jen poskytování informací. Kvalitní interpretace má udržet a provokovat naši pozornost, odhalovat věci a souvislosti, které nejsou zřejmé na první pohled, ale i vztahovat se k našemu životu. Zároveň se nerozbíhá do šířky, ale drží se stanoveného hlavního sdělení.

**Interpretace může mít mnoho podob** – od muzejních expozic, výstav, tištěných i elektronických průvodců až po živé průvodce, panely, naučné stezky nebo hledačky.



Jeich tvorba může být skvělou náplní místně zakotveného učení s přínosem nejen pro místní komunitu, ale i pro turisty a návštěvníky obce. Interpretací se zabývá Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR. Více o interpretaci najdete na stránce [www.dobrainterpretace.cz](http://www.dobrainterpretace.cz).



***„Naším úkolem je sdělit něco podstatného o našem přírodním či kulturní dědictví tak, aby to návštěvník, čtenář či posluchač přijal, přemýšlel o tom a začal jednat.“***

Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR

## PŘÍKLADY Z PRAXE MENŠÍHO ROZSAHU

### ŽÁCI ZŠ A MŠ VIŠŇOVÉ OBNOVILI LESNÍ TŮŇKY

Řešení reálných projektů se ve škole ve Višňově stalo běžnou součástí výuky. Jedním ze žákovských miniprojektů \* byla i obnova tůňek. Žáci sami sledovali postupné ubývání vody a vysychání toku Skaličky. Aby dopady sucha zmírnil, navrhli obnovu a vytvoření tří tůní. Z koryta vyryli hromady bahna a vybudovali tři hráze z kamenů a hlíny. Na projektu spolupracovali s místním revírníkem a zapojili i rodiče a okolní komunitu. Žáci velmi kladně hodnotí, že mohli být aktivní a nechat po sobě stopy v krajině, ne jen sedět v lavicích.



***„Většina škol se po dvouletém přerušení výuky soustředila na dohnání veškerého učiva. Kvůli tomu jsme trochu zapomněli na to sociálně.“***

Jiří Beran, ředitel ZŠ a MŠ Višňové

### VE VRACOVĚ VYTVOŘILI MALOVANOU STEZKU

Děti z výtvarného kroužku DDM Vracov vytvořily malované hřiště. Na asfaltové cyklostezce díky nim vznikla sada her a různých skákacích aktivit. Aktivita dokonce zaujala i místního podnikatele, který ke stezce věnoval čtyři lavičky.



***„Bylo krásné sledovat rodiče a děti jak vytvořili jeden tým, jak spolupracovali a aktivně řešili problémy.“***

Monika Máderová, vedoucí kroužků DDM Vracov

Víc konkrétních příkladů najdete na stránce [www.podnikavamysl.cz/cz/materialy](http://www.podnikavamysl.cz/cz/materialy).

# PŘÍKLADY Z PRAXE VĚTŠÍHO ROZSAHU

## TADY JSME DOMA ANEB SOUTĚŽ O VESNICI NAŠEHO REGIONU

Nechte se inspirovat celoročním školním projektem ZŠ a MŠ Podomí. Jde o menší školu ve venkovské oblasti Dražanské vrchoviny. Školu navštěvují žáci nejen z Podomí, ale také z několika spádových vesnic v okolí. A na tom je projekt postaven. Navíc Krásensko, jedna ze spádových obcí, získala ocenění Vesnice roku Jihomoravského kraje 2010, což bylo další motivací ke tvorbě soutěže.



**Hlavním cílem a smyslem projektu není samotná soutěž, ale místně zakotvená výuka, hlubší poznání regionu a posilování vztahu k němu. Žáci se díky projektu učí také více vnímat vliv činnosti člověka na okolní prostředí.**

Během realizace žáci rozvíjí klíčové kompetence pro základní vzdělávání a naplňují se také průřezová témata. Projekt je určený pro žáky 6. ročníku.



**„Když jsem nastoupila do Podomí, bylo to jedno velké wow. Tohle jde dělat s dětmi? To bych chtěla také zkusit! A učím tak dodnes, už 25 let.“**

Marie Sedláková, zástupkyně ředitele ZŠ a MŠ Podomí

### Jak program probíhá?

Žáci z jednotlivých obcí poznávají své bydliště více do hloubky. Postupně se věnují přírodovědnému průzkumu, studiu historických podkladů, hodnotí společenský život v obci, poznávají místní tradice, spolky a organizace, seznámí se s místními symboly i jejich významem. Sesbírané informace sestaví do podoby přihlášky do soutěže O vesnici našeho regionu. Vyplněný dokument doplní i podrobným plánkem vesnice se zakreslenými důležitými budovami, službami, firmami, památnými stromy, místy významnými pro společenský život a podobně. Vše doplní fotodokumentací a vystaví ke zkoumání spolužáků na chodbě školy.

Na jaře proces vrcholí třídním terénním pobytem. Jednotlivé týmy tvořené spolužáky z jedné vesnice sestaví podrobný program a časový harmonogram pro představení jejich bydliště spolužákům. Celá třída tak postupně projde jednotlivé obce a absolvuje zajímavý a akční program, který jim spolužáci připravili. Součástí jsou setkání s důležitými osobnostmi i představení místních projektů. Žáci průběžně vyplňují hodnotící tabulku s pozitivy a negativy jednotlivých míst a posuzují i samotnou prezentaci spolužáků. **Kompletní organizace je plně na žácích. Pedagog skupinu jen doprovází, dohlíží na bezpečnost a poskytuje pomocnou ruku, pokud je třeba.**

Na třídní představení vesnic spolužákům navazuje prezentace jednotlivých obcí veřejnosti. Té se účastní mimo jiné rodiče, zastupitelé obcí, někteří učitelé i další důležité osoby. O vyhodnocení soutěže rozhoduje hodnotící komise.



**Samotní žáci mají rozdělené role a témata, ve kterých jednotlivé obce srovnávají a budují. Své hodnocení přidávají také zástupci z řad vedení obcí a veřejnosti. Proces hodnocení je důležitou součástí celého projektu, protože posouvá žáky v dovednostech hodnocení a sebehodnocení. Zapojení zástupců obcí z řad dospělých dodává celému procesu opravdu velkou váhu.**

## STUDÁNKY V OKOLÍ OBCE OLŠANY

Okolí Olšan na jižním svahu Dražanské vrchoviny tvoří rozsáhlé lesní porosty s významnou pramennou oblastí. Studánky a péče o ně patří k této lokalitě už od dávné minulosti. V roce 2004 zde odstartovala rozsáhlá a dlouhodobá péče o studánky, která se skládala z několika dílčích kroků:

- Členové občanského sdružení Barvínek provedli Mapování studánek, mokřadů a zaniklých rybníků na území mikroregionu Dražanská vrchovina, kam patří i Olšany. Výsledkem bylo sestavení evidenčních listů k jednotlivým studánkám, zhodnocení jejich stavu a navržení úprav. Evidenční listy dostalo také vedení jednotlivých obcí regionu.
- Na výsledcích mapování postavil svou činnost na další dva roky olšanský tábornický klub. Vedoucí za pomoci obce získali projektovou podporu a spolu s dětmi se pustili do úpravy a čištění studánek. U některých studánek jen pročistili okolí a vyrobili označníky, u jiných proběhla kompletní rekonstrukce včetně uzavření kvalitního pramene do skruže pro omezení opadu organické hmoty z okolí. Součástí bylo také průběžné informování spoluobčanů pomocí článků v místním zpravodaji, sestavení mapových podkladů a vydání publikace s přehledem jednotlivých studánek.
- Projekt odstartoval dlouholetou tradici každoročních vycházek ke studánkám a zajímavým místům v okolí, nejdříve pod taktovkou táborníků, později činnost převzali organizátoři z vedení obce.
- V dalších letech vznikla i naučná stezka nejen s jednotlivými studánkami, ale také se zajímavými informacemi a náměty z okolní přírody (například s informacemi o vybraných ptačích druzích, životě pod kameny, pobytovéch znameních lesních zvířat či s přehledem bezobratlých živočichů ve vodě).

O jednotlivé studánky dál pečují patroni z Olšan a okolních obcí. Realizace projektu rozhodně zanechala v dětech i u dalších aktérů rozsáhlou stopu a pocit smysluplnosti.

## ŠKOLA PRO UDRŽITELNÝ ŽIVOT (ŠUŽ)

Škola, která aktivně mění své okolí, pomáhá žákům posilovat vztah k místu, dává žákům slovo, připravuje je na skutečný život, je otevřená komunitě a mění svět k lepšímu, to je podle tvůrců ze Střediska ekologické výchovy SEVER, škola aktivně zapojená do metodického programu ŠUŽ. Tento komplexní metodický postup je určitě vhodný i pro kroužky a volnočasové oddílové aktivity. Základem je průzkum okolí, vytipování problematických míst a aktivní zlepšování jejich stavu.



**Program je postaven na principech MZU a posilování vztahu k místu, projektové výuce, spolupráci a komunikaci s důležitými místními aktéry a okolní komunitou, zlepšování životního prostředí a kvality života v okolí.**

Realizací programu pomáháme u žáků rozvíjet Doporučené očekávané výstupy průřezového tématu Environmentální výchova:

- citlivost, vnímavost vůči sobě, dalším lidem i vůči přírodě,
- porozumění, tedy získávání znalostí a pochopení souvislostí,
- kritické a analytické myšlení,
- akční strategie při řešení problémů.

**Současně dochází k rozvoji všech klíčových kompetencí a základních gramotností.**



## PRINCIPY MZU UCHOPENÉ V PROGRAMU ŠUŽ



Zdroj: [www.skolaprozivot.cz/o-programu-suz/](http://www.skolaprozivot.cz/o-programu-suz/)

Realizace programu zahrnuje celkem osm kroků:

- vytvoření týmu, bezpečného prostředí a pravidel spolupráce,
- vnímání místa a sestavení pocitové mapy,
- seznámení s principy udržitelnosti,
- hlubší poznání a průzkum místa,
- plánování budoucnosti místa, tedy sestavení vize a zásobníku projektů, které k naplnění vize směřují (součástí kroku jsou i konzultace a prezentace záměrů místní komunitě),
- výběr a podrobné rozpracování projektu,
- samotná realizace projektu,
- hodnocení procesu a plánování dalších kroků.

Pokud vás program zaujal, neváhejte se obrátit na koordinátora ve vašem kraji. Na realizaci programu nebudete sami. Zapojené školy získají rozsáhlou metodickou podporu. Vše potřebné najdete na stránce [www.skolaprozivot.cz](http://www.skolaprozivot.cz).

## ZDROJE A INSPIRATIVNÍ ODKAZY

---

**[www.dobrainterpretace.cz](http://www.dobrainterpretace.cz)** – stránky Sdružení pro interpretaci místního dědictví ČR

**[www.dobrapraxe.cz/cz/uvod/priklady-dobre-praxe](http://www.dobrapraxe.cz/cz/uvod/priklady-dobre-praxe)** – konkrétní projekty z obcí a regionů

**[www.skolaprozivot.cz/mistne-zakotvene-uceni/](http://www.skolaprozivot.cz/mistne-zakotvene-uceni/)** – podrobné informace o vzdělávacím přístupu Místně zakotvené učení

**[www.odpovednejednani.cz](http://www.odpovednejednani.cz)** – stránka vzdělávacího programu Cesta odpovědného jednání k lidem a přírodě

**[www.venkovnivyuka.cz/kontinuum-odpovedneho-jednani](http://www.venkovnivyuka.cz/kontinuum-odpovedneho-jednani)** – metodické příklady k výchově k odpovědnému jednání

**[www.podnikavamysl.cz/cz/materialy](http://www.podnikavamysl.cz/cz/materialy)** – inspirace z podnikavých miniprojektů

**[www.skolaprozivot.cz](http://www.skolaprozivot.cz)** – představení komplexního metodického programu

## SLOVNÍČEK POJMŮ

---

### Dílčí kompetence k podnikavosti

Kompetencemi k podnikavosti se podle Evropského rámce klíčové kompetence k podnikavosti (EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework, 2016.) rozumí schopnost využívat příležitosti a nápady a vytvářet z nich hodnoty pro ostatní. EntreComp definuje celkem 15 dílčích kompetencí k podnikavosti.

### Výchova k podnikavosti (Vkp)

Výchova k podnikavosti propojuje vzdělávání s praktickým životem, odstraňuje hranice mezi vzděláváním, prací a aktivním občanstvím; trénuje měkké dovednosti, uplatnitelné průřezově napříč všemi obory (také nazývané soft skills). Cílem Vkp je rozvoj kompetencí potřebných pro udržitelný aktivní život absolventa školy v rychle se měnících podmínkách občanského, profesního a osobního života.

### Žákovský miniprojekt

Miniprojekt je postavený na nápadu žáků, kteří v maximální míře přebírají za realizaci projektu odpovědnost. Cílem žákovského miniprojektu je podpora rozvoje dílčích kompetencí k podnikavosti a jejich trénování na reálných projektech propojených se životem školy nebo přesahujících do komunity. V rámci projektu nechybí práce s nápadem, rozdělení rolí či realizačních týmů, plánování, harmonogram, samotná realizace a závěrečná reflexe (případně rozpočet a propagace). Spadají sem např. i žákovské firmy.

## **Provázanost výchovy k podnikavosti s okolí komunitou**

Kolektiv Lipky – pracoviště Podnikavá mysl: Kateřina Borovinová, Barbora Dvořáková, Jana Frödrová, Lenka Jašková, Zdeňka Jičínská, Hana Šolcová, Dáša Zouharová

Redakce: Amálie Čípková

Foto: archiv Lipky

Ilustrace a grafické úpravy: Hana Gajdová Hetmerová

Jazyková korektura: Pavla Navrátilová

V roce 2024 vydala Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání Brno, příspěvková organizace, Lipová 20, Brno, [www.lipka.cz](http://www.lipka.cz)

První vydání

ISBN 978-80-88212-59-1



**Spolufinancováno  
Evropskou unií**



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,  
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

**jihomoravský kraj**

